

Çocuk Yoksulluğu

Şeyma Nur KINACI

seymanur.knc@gmail.com, orcid: 0000-0002-9733-911X

Öz

Küresel bir sorun haline gelen yoksulluk konusu günümüz modern toplumun en büyük sorunlarından birisidir. Yoksulluk, toplumu hemen hemen her açıdan olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Çünkü yoksulluğun ön plana çıktığı bir toplumda, toplumun her kesiminin etkilendiği söylenebilir. Fakat günümüz dünyasında yoksulluk karşısında en fazla olumsuz etkilenen kesim çocuklar olmuştur. Çocuklar için yoksulluğun etkilerini çok çeşitli şekilde ve sonuçlarla yaşamaktadır. Üstelik çocuk yoksulluğunun etkileri sadece çocukluk döneminde sınırlı kalmamakta gelecek yaşamlarını da ciddi boyutlarda etkilemektedir. Bu çalışmada çocuk yoksulluğunun nedenleri ve başlıca yoksulluk alanlarının bir değerlendirmesi yapılmıştır. Böylece gerek dünyada gerek Türkiye’de birçok nedenden kaynaklanan ve bazı alanlarda karşımıza çıkan çocuk yoksulluğunun ciddi bir toplumsal sorun haline geldiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma konusu, çocuk yoksulluğu konusuna önem verilmediği ve birtakım önlemler alınmadığı takdirde, yoksul çocukların yetişkin haline geldiğinde daha büyük toplumsal sorunlar yaşayacağı varsayımı etrafında şekillenmiştir. Böylece, çocukların yaşadığı yoksulluk probleminin sonuçlarının ömür boyu sürdüğü düşünüldüğünde bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Yoksulluk, Yardım, Sosyal Hizmet, İnsan.

Child Poverty

Abstract

The poverty issue, which has become a global problem, is one of the biggest problems of today's modern society. Poverty is a situation that affects society negatively in almost every aspect. Because in a society where poverty is at the forefront, it can be said that every segment of the society is affected. However, in today's world, children are the most adversely affected by poverty. It experiences the effects of poverty for children in a wide variety of ways and with consequences. Moreover, the effects of child deprivation are not only limited in childhood, but also seriously affect their future lives. In this study, an assessment of the causes of child poverty and major areas of poverty is made. So should the world need has been reached due to the many causes of child poverty in Turkey and our face to the conclusion that in some areas has become a serious social problem. This study is based on the assumption that poor children will experience greater social problems when they be come adults if the issue of child poverty is not taken in to account and certain measures are not taken. Thus, considering that the consequences of the poverty problem experienced by children last a life time, it was concluded that more studies should be done in this area.

Key Words: Child, Poverty, Help, Social Work, Human.

Giriş

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk her dönemde önemli bir gündem olmasına karşın özellikle sanayi derimi sonrası popülerleşen sanayi kapitalizmi döneminde özel bir önem kazanmıştır.

Son çeyrek yüzyılda ise küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluk sorunu tüm karar alıcıların en önemli gündem maddesi olmuştur. Küreselleşme denilince çoğumuzun aklına bilgisayar, telefon, tablet, internet ve her anlamda yaygınlaşan teknoloji geliyor olabilir ancak küreselleşmenin görmezden gelinen diğer bir yüzü

ise yeterince beslenemeyen, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan milyonlarca yoksul insandır. Zenginliğin, ekonominin üst düzeyde olduğu dünyamız aynı zamanda fakirliğin, yoksulluğun en yüksek düzeylere çıktığı bir dönemi yaşıyor. Çoğunlukla az gelişmiş ülkeleri yüksek düzeyde etkileyen bir sorun olsa da yoksulluk, birçok gelişmiş dediğimiz ülkelerinde ana sorunlarından birini oluşturmaktadır. Ülkemizde de yoksulluk tüm dünya ülkeleri gibi çözüm bekleyen çok önemli bir sorun olarak varlığını göstermektedir.

Yoksulluk kavramını tanımlamak istersek yapabileceğimiz en basit tanım: Başta maddi olmak üzere insanın her anlamdaki temel ihtiyaçlarını en asgari düzeyde dahi karşılayamaması şeklinde olacaktır.

Yoksulluğun etkileri gruplara göre değişmektedir ancak yoksulluğu en çok hisseden ve yoksulluğun en fazla yıkıma sebep olduğu grubu yine tüm sorunların genelinde olduğu gibi çocuklar oluşturmaktadır. Çocukların zihinsel, fiziksel, davranışsal ve ruhsal gelişmeleri yoksulluk sebebi ile kötü etkilenmekte, gecikmekte veya gerilemektedir. Ayrıca çocukluk döneminde yoksulluk yaşayan bireylerin bir kısır döngü içerisinde gelecek dönemlerinde de yoksulluk sorunu yaşamaları riski oldukça yüksektir.

Bu bağlamda hazırlanan çalışmada öncelikli olarak yoksul çocuk ve yoksulluğun çocuk üzerindeki olumsuz etkileri başlıkları üzerinde durulmuş ve yoksulluk önlenemese de yoksulluğun çocuklar üzerindeki tahribatını en aza indirebilecek bazı önlemlere yapılan diğer çalışmalara da değinilerek yer verilmiştir.

Çocuk Yoksulluğun Tanımlanması

Her insan bir takım temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Yaşama hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi sahip olduğumuz bir takım hak ve özgürlükler, herhangi bir ayırım yapılmaksızın bütün insanlar için geçerlidir. Renk, din, dil, ırk, mezhep, soy, etnik yapı, yaş ve cinsiyet gibi özellikler gözetilmeksizin her insan bu hak ve özgürlüklerle donatılmıştır. Bu haklar anne karnından başlayıp ölene kadar devam eden bir süreci kapsadığı gibi hiçbir yaş grubunda da farklılık gözetilmemektedir. Çocuklar da, genel olarak sağlıklı yaşam hakkına ve sağlıklı bir gelişim gösterme hakkına sahiptir. Bu hak, özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde net bir şekilde ifade edilmiştir. Aynı şekilde çocukların sağlıklı yaşam ve gelişim hakları, yoksulluk sorunu karşısında birtakım engeller ile karşılaşmamalıdır. Çünkü yoksulluk, çocukların sağlık yaşama ve gelişme haklarını olumsuz etkileyecek en temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Avşar Kurnaz, 2009: 24.12.2020).

Çocuk yoksulluğu denildiğinde, öncelikle yoksul aile çocuğu olarak algılanmaktadır. Çocuk yoksulluğu, çocuğun ailesinden kendisine gelen özellikler bağlamında incelenmektedir. Çocuk yoksulluğu kavramı 1980 sonrası kabul edilmiş bir kavramdır. Artık bu yıllardan sonra, daha öznel incelenmesi gerektiğine yönelik düşüncelerin ortaya çıktığı görülmektedir (Kudubeş vd., 2017: 79).

Yoksulluk kavramı, bireylerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları önemli sorunlardan birisidir. Yoksulluk çerçevesinde gelişen sorunlar, her yaş grubunu ilgilendirmiştir. Bu nedenle yoksulluk, çocuklarda da karşımıza çıkan bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Yoksulluk, çocukların büyüme ve gelişme dönemlerinde yaşamlarını gerek ruhsal gerek sosyal anlamda etkilemektedir. Çocukların sağlıklı bir gelişim göstermelerinde, yoksulluk olgusunun önemli bir tarafı bulunmaktadır (Öztürk, 2008: 67). Her yaş grubundaki insanda olduğu gibi, çocuklar için de yaşamsal ve sosyal anlamda birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan birisi de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Az gelişmiş olup, yoksulluk düzeyi fazla olan ülkelerde her altı çocuktan birisi ortalama beş yaşına gelmeden önce yaşamını yitirmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerde ise daha az oranda görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki duruma bakıldığında ise, yoksulluk oranının daha az olduğunu göze çarpmaktadır. Gelişmiş ülkelerde çocukların ölüm oranına bakıldığında ise her 167 çocuktan biri ortalama beş yaşına gelmeden önce hayatını kaybetmektedir (Avşar Kurnaz, 2009: 24.12.2020).

UNICEF tarafından 2005 yılında hazırlanan “Dünya Çocuklarının Durumu” başlıklı çocuk yoksulluğu ile ilgili raporda çocuk yoksulluğunun tanımı yapılmıştır. Bu rapora göre çocuk yoksulluğu, çocukların haklarını engelleyen, toplumda eşit bireyler olarak yaşamlarındaki potansiyellerini kısıtlayan bir durum ve aynı zamanda çocukların büyümeleri, gelişmeleri, hayatta kalmaları için ihtiyaç duydukları maddi ve manevi herhangi bir kaynaktan yararlanamama şeklinde tanımlanmıştır (UNICEF). Yine UNICEF tarafından bu raporun 2001 yılında yayınlanan metnindeki tanıma bakıldığında, yoksulluğun bir aileyi sardığında, en çok etkilediği aile üyesinin çocuklar olduğundan bahsedilmiştir. Günümüzün gelişmekte olan ülkelerinde her on çocuktan dört tanesi de aşırı yoksulluk içindeki ailelerde doğmaktadır. Var olan yoksulluk nedeniyle, çocuk haklarının ihlali gerçekleşmektedir.

Yoksul ailelerde dünyaya gelen ve yoksul bireyler olarak büyüyen çocuklarda olumsuz gelişim durumlarına rastlanmaktadır. Yoksulluğun sonuçlarına bakıldığında, olumsuz etkilerin artması, çocuğun yaşı ile ters orantılı olmuştur. Çocuk ne kadar küçükse yoksulluktan göreceği zarar da orantılı olarak büyümüştür. Çocuğun yoksulluk içerisinde büyümesi onun sadece çocukluğunu olumsuz etkilememiştir. Aynı zamanda gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde sosyal bir varlık olarak sosyalleşmesinde, topluma katılımında ve kendini gerçekleştirmesinde olumsuz etkiler devam etmiştir. Benlik saygısının düşüklüğüne yol açar (Öztürk,2008: 67).

Çocuk Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun genel anlamda başlıca nedenleri olarak: hızlı nüfus artışı, doğal afetler, enflasyon, işsizlik, madde bağımlılığı ve benzeri birçok madde sıralanabilmektedir (Kudubeş vd., 2017: 79). Çocuk yoksulluğu çoğunlukla ailenin yoksulluğu ile bağlantılıdır. Ailenin ise yoksul olmasının en önemli nedenlerinden biri ise iş bulamaması, düşük eğitim düzeyine sahip olması veya düzensiz, kısa vadeli işlerde çalışmasıdır. Çocukların ailelerinin kalabalık aile şeklinde olması da çocuğu yoksulluğa sürükleyen bir diğer etkidir. Aynı zamanda anne ve babası ayrılmış olan çocuklarda yoksulluk oranının daha fazla olduğu incelemelerce görülmüştür ve annesi ile yaşayan çocukların çoğunluğunun babası ile yaşayanlara oranla daha yoksul olduğu belirlenmiştir. Çocukların karşılaştıkları yoksulluk olgusunun nedenlerinden bir diğeryaşanan savaşların etkisi ve zorunlu olarak gelişen göç hareketleridir. Çünkü savaş, ülkelerin ekonomisine olumsuz zarar verir ve çökmesine neden olur. Bu nedenle geçim olanaklarını kısıtlar (Şener vd., 2014:57).

Çocukların Şiddetli Yoksulluk Yaşadığı Alanlar

Beslenme ya da Gıda Yetersizliği Açısından Yoksulluk: Ülkeler ve toplumlar gelişmeye devam etse de, gelişmekte olan dünyada beslenme ve gıda yetersizliğinden kaynaklı yoksulluk sorunu baş göstermektedir. Dünyada gelişmekte olan ülkelerde ortalama beş yaş altı çocukların %16'dan fazlası yetersiz beslenmesorunu yaşamaktadır (Metin, 2015:166).

Su Kaynaklarının Yetersizliği Açısından Yoksulluk: Su kaynaklarının yetersizliği, dünyada baş gösteren temel sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, dünyada yaklaşık olarak 400 milyon çocuk, güvenli ve temiz suya ulaşımında sıkıntı çekmektedir (Metin, 2015:166).

Hijyen ve Temizlik Açısından Yoksulluk: Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde hijyen ve temizlik açısından ciddi sorunlar vardır. Özellikle su kaynaklarının da yetersizliği, bu durumun yaşanmasında önemli bir etkidir. Örneğin günümüzde her üç çocuktan biri hijyenlerini sağlamak için gerekli olanaklara sahip değildir (Metin, 2015:166).

Sağlık Sistemlerinin Yetersizliği Açısından Yoksulluk: Her ne kadar bireyin sağlıklı yaşama hakkı olduğu söylene de, dünya üzerinde sağlık sistemlerinin yetersiz kaldığı ve yeterince sağlık hizmetleri alamayan insanların yaşadığı yoksulluk söz konusu olmaktadır. Dünya üzerinde yaklaşık olarak 270 milyon çocuk, sağlık hizmetlerinden yeterince ya da hiç yararlanamamaktadır. Bunun sonucunda çocuk yaşta ölümler yaşanmaktadır (Metin, 2015:166).

Barınma Açısından Yoksulluk: Dünya üzerinde gelişmekte olan ülkelerin genelinde toplam 640 milyondan fazla çocuk ciddi şekilde barınacak yer sıkıntısı çekmektedir (Metin, 2015:166).

Eğitim Açısından Yoksulluk: Eğitim imkanları her ülkede eşit şekilde olmadığı gibi, eğitim alma hakkının da dünya üzerinde yaşayan her insanda ulaşılabilen bir hak olmamıştır. Özellikle gelişme sürecinde olan ülkelere bakıldığında, ortalama 140 milyonun üzerinde çocuğun eğitim açısından yoksul oldukları, okula gidemedikleri bilinmektedir.

Bilgi Açısından Yoksulluk: Gelişen ülkelerde ortalama 300 milyonun üzerinde çocuğun bilgiye erişemediği görülmektedir. Bu çocuklar, aynı zamanda eğitim açısından da yoksulluk yaşadığı söylenebilir. Bu çocukların kitle iletişim araçlarının hiçbirisi ile tanışmadığı da tahmin edilmektedir (Metin, 2015:166).

Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Çocuk yoksulluğu dünyada olduğu kadar ülkemizde de karşılaşılan bir durumdur. Son yıllarda geliştirilen projeler ile yoksullukla mücadele konusunda önemli adımlar atılmıştır. Kuşkusuz bu adımlar, aynı zamanda çocuklar için de birtakım projelerin gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak çocuk yoksulluğu ile mücadele kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yoksulluğun çocuklarda üzerindeki etkilere bakıldığında ise, düşük eğitim seviyesi, ağır hastalıklar, çocuk hamilelikleri, suç işleme ve anti sosyal davranış, davranış bozuklukları, düşük gelir, gelecekte işsizlik ve devlet yardımına muhtaç olarak yaşama gibi birtakım etkilerden bahsedilebilir. Bu etkiler aynı zamanda çocuk yoksulluğu görülen ülkelere sıklıkla karşılaşılan durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk konusunda çocuklara olumsuz etkiler doğuran faktörlerden birisi yetersiz ve dengesiz beslenme olarak söylenebilir. Yoksul çocuklarda kaliteli ve dengeli beslenme alışkanlığını görmek mümkün değildir. Çünkü sahip olunan imkan(sızlık)lar, bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum çocukların fiziksel gelişimini olumsuz etkilemekte yaşlılarına göre boy kısalığı, beden zayıflığı gibi durumlar gözlenmektedir. Aynı zamanda yetersiz ve dengesiz beslenme çocukların vücuduna gerekli olan vitamin ve minerallerin alınmamasına böylece bağışıklık sistemi zayıflığı ile beraber hastalıklara daha sık yakalanmalarına sebep olmaktadır (Anthony vd., 2011:1999). Ayrıca, yoksulluğun sonuçlarından biri olan yetersiz ve hijyenik olmayan yaşam koşulları da çocuklarda ciddi hastalıklara sebep olmaktadır.

Koşar (2000)'a göre yoksulluğun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden birisi de yeterli eğitimi alamamasıdır. Özellikle okul öncesi eğitiminden mahrum kalan çocuklar, ilerleyen yıllarda da bu olumsuzluğun etkilerini görmektedir. Çünkü bu çocukların okula gidebilme, okula gitse bile okulda ihtiyaç duyulan araç-gereçleri alabilme, ders çalışacak ortam ve zaman bulabilme konularında da birtakım zorluklar yaşamaktadır. Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar da gerekli eğitimsel donanımı kazanamadığı için gelecekte de iş bulma konusunda sıkıntı çekme, çocuk yetiştirme konusundaki bilgiden yoksun olma, kendi çocuğuna da çocukluğunda yaşadığı yoksulluğu yaşatma gibi durumlar gözlenir.

Ailelerin yaşadığı yoksulluk, bütün aile bireylerini etkilemektedir. Aile içerisinde yaşanan olumsuz durum, çocuğun da etkilenmesine neden olacaktır. Bu nedenle, yoksulluk çeken ailelerde, çocukların da çalışması ve eve kazanç getirmesi beklenmektedir. Bu nedenle yoksul aileler yaşayan yoksul çocuklar, küçük yaşlarda çalışmaya başlamaktadır. Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle, dışarıdan gelebilecek suiistimallerle, iş kazalarıyla ve birtakım tehlikelerle karşılaşma durumunda kalacaklardır. Aynı zamanda bu çocukların sokakta yaşam mücadeleleri sırasında suç işleme veya suça bulaşma ihtimalleri de yükselmiştir (Karatay vd., 2003:254).

Yoksulluğun diğer önemli sonuçlarından biri de bebek ve çocuk ölümleridir. Yetersiz beslenme, sağlık koşullarından yararlanamama, temel su ihtiyacını karşılayamama, kişisel temizliğini yerine getirememesi durumlarına yol açan yoksulluk hem anne karnında bebek ölümlerine hemde doğumdan sonra bebek ve çocuk ölümlerine sebep olmaktadır. Yoksulluk açlığı da beraberinde getirir. Açlık çocuklarda huzursuzluk, saldırganlık ve hiperaktivite gibi etkilere sebep olmaktadır (m.bianet.org/bianet/çocuk, 2004).

Yoksulluğun çocuklar üzerinde psiko-sosyal ve davranışsal yönden olumsuz etkileri de oldukça ciddi boyutlardadır. Yoksulluk çeken çocuklarda psiko-sosyal gelişimin diğer çocuklara oranla düşük olduğu, duygusal, düşünsel ve davranışsal sağlık sorunları yaşadığı görülmüştür.

Yapılan çalışmalar yoksul çocukların eğitim alanındaki başarılarının düşük olduğunu, depresyon, anksiyete, intihar risklerinin daha yüksek seviyelerde olduğunu gözler önüne sermiştir.

Yoksulluğun çocuğa yönelik etkileri tabii ki bunlarla sınırlı değildir. Yoksulluk çocuk pazarlamalarını, çocuk kaçırmalarını, çocuk ihmal ve her açıdan istismarını, çocuğa yönelik şiddeti ve buna benzer daha birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Yoksul çocukların diğer çocuklara oranla daha fazla ihmal, istismar ve şiddette maruz kaldığı görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Dünya üzerinde yaşanan en temel sorunlardan biri olan yoksulluk ile mücadele tüm dünyanın çözüm aradığı ancak tam anlamıyla kurtulamadığı bir sorundur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkileri daha fazla olsa da gelişmiş ülkelerinde yoksulluk, yoksul çocuk problemi yaşadığı gözlemlenmiştir. Refah seviyesi daha yüksek ve eşit haklara sahip vatandaşlar oluşturmak için yoksulluğun bir an önce önüne geçilmesi ve çocukluk döneminde başlayan kısır bir döngü şeklinde ilerleyen yoksulluğun durdurulması sağlıklı bir toplum oluşturmak için önceliklidir.

Yapılan araştırmalara istinaden görülmüştür ki yoksulluk temelinde işsizlik ve eğitimsizliği barındırır. Bu bağlamda yoksulluğun özellikle çocuk yoksunluğunun önüne geçmek en azından azaltmak amacıyla çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Çocuk yoksunluğunun genelinin aileden geldiği, ailedeki

işsizlikten geldiği düşünülürse işsizlik sorunu ve gelir dağılımı dengesizliği üzerine çalışılması gerekmektedir. Çocuklara yapılacak yardımların maddiyattan çok eğitim ve yaşadıkları sosyal çevrenin düzenlenmesi anlamında yapılması gerektiği düşünülmektedir. Çocuklara sadece pozitif eğitimler değil aynı zamanda onları sosyal ve kültürel anlamda geliştirecek eğitimler de verilmesi gerekmektedir.

Yoksul çocukların sağlık kurumlarına ulaşılabilirliği özellikle çocukların tedavi ve rehabilitasyonlarının devlet güvencesinde olması sağlanmalıdır. Özellikle yoksul bölgelerde ve kent varoşları dediğimiz yoksul kesimlerde beslenme yetersizliğini önlemek adına “Okul beslenme programları” yürürlüğe konmalı ve yine devlet eli ile yürütülmelidir. Durumu iyi olmayan ailelerde çocuk doğumlarına sınırlama getirilmeli ve bu anlamda eğitimler verilmelidir.

Son olarak; yoksulluk sosyal hizmet mesleğinin en önemli uğraşı alanlarından biri olmalıdır. Çalışmaları gerçekleştirirken mikro düzeyde müdahalenin yeterli olmayacağı yoksul çocukluk ile mücadele için makro düzeyde çocuk ve aile merkezli çalışmalar yapılması gerektiğinin unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (54), 296-306.
- Anthony, E. K., King, B., ve Austin, M. J. (2011). Reducing child poverty by promoting child well-being: Identifying best practices in a time of great need. Children and Youth Services Review, 33(10), 1999-2009.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Ailevecalisma.gov.tr. (24.12.2020)
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (59), 89-132.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 6(1), 143-154.
- Hatun, Ş. (2002). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, Ankara, 7-29.
- Karatay, A., Laçın, A., Yiğit, T. ve Pala, H. (2003). “Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar”, Bilgili, A.E ve Altan, İ. (Yay.Haz.), Yoksulluk, 254-272, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul.
- Koşar, G. N. (2000) Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet).
- Kudubeş, İ. E., Akdeniz Kudubeş, A., ve Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu. Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD), 14(1), 79-85.
- Metin, B. (2015). Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu. Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(2), 166-187.
- Önder, H., ve Şenses, F. (2006). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi. İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, 199-221.
- Özenoğlu, A., ve Ünal, Gökçe., (2015). Açlık ve yoksulluğun çocuklarda saldırganlık ve şiddet davranışları ile ilişkisi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(1), 162-179.
- Öztürk, A. B. (2008). Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19(2), 67-80.

Şener, D. K., ve Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 13(1), 57-68.

Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin öteki yüzü: yoksulluk.

UNICEF (2004), The State of the World's Children 2005, New York, USA.

UNICEF. 2011 Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu: Yoksul Çocuklar, 15-28.

World Health Organization (2002). The World Health Report: Reducing risks, improving health life. Geneva, Switzerland.

<https://m.bianet.org/bianet/cocuk/35699-yoksulluk-ve-cocuklar-uzerine-etkileri>
(10.03.2020)